

NHURU UWA NDI IGBO SITE N'AKUKONEEGWU MIKE EJEAGHA

Onyenweife Onyinye Maryann
Ngalaba Asusu na Lingwistiks
Mahadum Steeti Ebonyi, Abakaliki
onyinyeonyenweife@gmail.com

Umiedemede

Nchocha a, lebara anya n'akukonaegwu Mike Ejiagha dika a enyo eji ahuta ndu ndi Igbo. Onodu akukonaegwu nozi na ndu ndi Igbo ugbua bu ihe igba anya mmiri nyere nwaafu Igbo obula ihe gbasara omenaala na-echu ura. N'ime oru nchocha, nwanchocha lebara anya na nhuru uwa ndi igbo n'akukoneegwu Mike Ejeagha. O bu nleda anya e ledara akukoneegwu n'obibi ndu ndi Igbo/nhuru uwa ha, bu otu nsogbu nke butere asusu na omenaala Igbo ji dizie ka a ga-asị na o bu ihe dara mmiri ma na-anyu ka oku. O bu n' ihi oke nsogbu a, kpalitere mmuo nwanchocha iji mee nchocha n'isiokwu a. Ebumnobi nwanchocha bu ikwalite agumagu odinaala nke akukoneegwu di n'ime ya. I gosi nhuru uwa ndi Igbo n'egwu Mike Ejeagha. Ihe ndi a bu ihe Igbo ji buru Igbo nke na anwu anwa n' oge ugbu a. Nwanchocha gbasoro usoro nkowa, n'ihia ya, o gara ebe ndi di mkpa iji nweta akukoneegwu ndi ozo di mkpa tinyekwara ndi e jiri mere ebe nlere anya. O bu atutu emereme ka a gbasoro mee nchocha a. Site na ntule nwanchocha n'egwu ndi e jiri mere nlere anya na akukoneegwu ndi ozo e webatara, a choputara na o bu ndu ndi Igbo ka akukoneegwu ndi a gbadoro ukwu. N'ihia nke a, nwanchocha tutara alo ka ndi Igbo chekwaa akukoneegwu ha n'ihina o bu oru diiri agburu obula ichekwa omeneela ha. N'otu aka ahụ na-agwa ndi Igbo ka ha na-ege akukoneegwu n'ihia na o na-enye onu dika egwu ndi ocha na ogbo ha ndi ozo. Ozokwa dika ibe ya bu na o juputara na nkuzi ihe di ichiche gbasara ndu na obibi ya.

Okpurukpu okwu; Akukoneegwu, Uru, N'huru uwa

Mkpolite

Ntala Nchocha

Agumagu bu enyo e ji ahụ ndu ndi mmadu. Agumagu bidoro kamgbe ndu ndi Igbo jiri bidoro. E nwere ike sikwa n' agumagu bu echiche miri emi nke mmadu chere gbasara isiokwu obula nke e jiri asusu nka kowaputa, na ihe ndi e cheputara echeputa gbasara ndu n'ime uwa nke anyi na-ahụ anya na nke anyi anaghi ahụ anya bu nke e ji asusu n' uzo ekwumekwu, ederede na mmeghari ahụ were ziputa n' udi akuko, abu, ejije ma buru kwa nke e ji asusu nka choo mma n' uzo puru iche. E kere ya uzo abuo ha gunyere agumagu odinaala, agumagu ederede.

N' oge gboo tupu ndi ocha abia, o bu agumagu odinaala ka ndi Igbo nwere. Agumagu odinaala ndi Igbo na-egosi nhuru uwa ndi Igbo. Ebe agumagu ndi ocha na-egosiputa ndu ndi ocha na omenala ha. O dee agumagu anaghi ede agumagu maka iji kpata ego kama o dee nwere nnukwu oru nke bu igosiputa ka ndi si ebi, ihe ndi ha kporasi na ihe ndi ha huru n' anya. A na-ahuta ya, dika onye na-akowa maka ndu, ka ndi si ebi ndu n'ebe ndu ha n' uwa, nke a ga-eme ka ndi oguu were mata ihe na-eme n'okirikiri ha.

Site na kowaputa ndi a, o na-egosi na agumagu odinaala di okputokpu ma buru nke si n'aka fere aka wee ruo anyi aka, nke e ji onu ako iji chekwaa omenaala na obibi ndu ndi igbo. Agumagu odinaala nwere ngalaba ato ndi a, akuko, ejje na abu. Akukoneegwu Mike Ejeagha bu otu n' ime agumagu ndi ahụ a na-

ekwu maka ya. Ekwu ya malitere ka a lụchara agha Biafra 1970 ọ dighị onye/ndị Mike Ejeagha bu n'uche wee tiee egwu ya. Ihe ọ na-eme bụ ka onye nwere uche mụrụ ihe site n' egwu ya. Nke a, mekwara ka o ji emetụ aka n' ihe niile mere eme nakwa ndị ga- eme n' odinihu n' ime egwu ya. Ọ bụ iji mee ka onye nwere akọ na uche na-etinye aka n' ihe ojoo wepụ aka enwe n' ofe tupu o ghoo aka mmadu. O si n' egwu ya egosi mmadu ihe omimi di na ndu n' elu uwa. Ihe ufođu ji aga n' ihu, ufođu na-alaaghachi azu.

Mana na-agbanyeghi na-egwu odinaala Igbo di iche iche dika Mike Ejeagha na-arụ aka n' akuko ndu ndi Igbo niile, otutu onuogu ndi Igbo ahutabeghi mkpa o di ijidesi omenaala ha ike. I ji naputa maobu mee ka omenaala ndi ocha ghara i n ochi omenaala Igbo, ufođu ndi Igbo guru nnukwu akwukwo dika ogbalu na Ejiifo (1984), Hahn-wander (1990) wdg, a guola maka omenaala Igbo ma detukwaa ya edetu. Ha atoola ntola omenaala Igbo maka ndi Igbo echi. Ha weputakwara ntola maka ndi nwere mmasi n' ihe omumu Igbo.

Omenaala Igbo zuru oke ka nke ndi ocha. N' egwu, n' iji maatu, ndi Igbo na- eledakarị egwu odinaala anya, chefu na egwu bu otu n' ime omenaala nke o bu oru ha ichekwa ya.

Nhochcha a, lebara anya na nhuru uwa di n' egwu Mike Ejeagha, iji kpoghachite/dota uche govument, ndi ntorobia Igbo, ndi Igbo guru akwukwo nwe mmasi, ndi okammuta na ngalaba ndi ozo di iche iche na Igbo niile gbaa gburugburu mkpa o di itinyere na igba ha ume ma soro mee ka uwa mata maka ha. Maka na a na- esi n' ulo mara mma puta ezi.

Nkwa ndu Mike Ejeagha

N' ebe a, nwanchocha lebara anya ma nyocha ihe gbasara Mike Ejeagha, udiri ndu o na-ebi tinyekwara udiri ezinaulo o si puta tupu o malite iku egwu.

Micheal Okolo Nwachuku Ejeagha onye nke a na-akpo Mike Ejeagha bu onye Umugba, nke di n' okpuru ochichi Ezeagu, nke steeti Enugwu. Ogbe ya bu Umuofia. Mike nwere ndi muru ya, ha bu Maazi Jakob Chinasuede Ejeagha na nne ya bu Jenet Chinasuede Ejeagha. Nne ya bu nwa Ezeilo Aguobuowa tupu nna ya alwa ya. Ha abuo anwula ugbua. A muru ya n' afọ 1932.

Mike bu onye uka katolik, o toro oge ndi ogbo ya na -eto ma soro ndi ogbo na-eme emume digasi iche iche ndi obodo ha na-eme nakwa oge ha na-eme ya. Mike guru akwukwo praimari ya na Senti patrik Skuul Ogbaete Enugwu. O guchara akwukwo obere n' oge na Sentral Accoemi Komashsl di n' Enugwu. O dighi ebe ozo o mechara gaa akwukwo n' ihi na ihe di n' egwu ekweghi ya guru gaba n' ihu.

Egwu Mike Ejeagha na- eti bu onatarachi, nke mere na o so na ndi na-ekwe ukwe n' uloakwukwo St. Patrik. Mike luru nwaanyi nke mbu ya n' afọ 1959, onye nke mechara nwuo n' afọ 1963. O luru nwunye ya nke abuo ya na ya bi ugbua n' afọ 1965. Nwunye ya bu onye na-eso echekwaba ndi nga (warderss) Nwunye ya mutakwara ya umu. Ihe ndi na-amasi Mike Ejeagha bu agumagu na nri a kworo aka nke oma sie. O dighikwa okpurukpu ihe ozo e ji mara Mike Ejeagha karia iti egwu.

Mike mere okorobia nke oma. O rukwara oru obere oge na kominii a na-akpo "Costeni" di n' Enugwu . O bukwa onye okpu isi nwantiti mgbe ma nwekwaa uloru ebe o na-ere ihe. Ihe a bu ebe o si nweta ego. Mike malitere agumagu na Redio Njirimara di n' Enugwu n' afọ 1948, oge akporo Jita play time. N' ebe a ka o siri banye igu egwu na-ewewu ugbu a. O tiri egwu mbu na Paradaisi Hotelu nke e tinyere na rekodu n' afọ 1960. Aha recodu ahụ bu "Nwagboghọ e gburu n' ulo nga di n' Enugwu". Bido n' afọ 1960 nakwa 1964, o nwekwara egwu ndi ozo a kporo Bachelous Sambo, okuko kwaa, Uche Echewe onye ugwo, Amandi Eze Solomon, nakwa nke o kporo Onye Dowara Iji N' ala Ogbaragada. Oge ahụ ka o hapuru Paradaisi Hotelu tiwezie egwu na "Pleasure Garden Hotel".

Ka a lụchara agha Biafra, Mike Ejeagha malitere iti akukonaegwu iji gosi n' ihe egbe muru aghari ibu okuko. Mike ewetela abubaugo nnukwu kemgbe o malitere iti egwu. Nke mbu si naka ndi "Black power

organization” dị n’ụlọ mmụta dị n’elu nke a kpọrọ “Anambra State College of Education, Awka” oge mbụ. Nke ọzọ bụ site n’aka ndị isi Mahadum Nijiria na Nsuka, ọ bụ mbge ha mere ncheta mgbama ọ iri afọ atọ, abụọ na ise. Nke ato bụ nke ndị o na-emere rekoodu nyere ya bu “Silver Disk” nke ndị poligram nyere ya. O gosiri na rekoḡdu ya ha rere kariri puku iri ise.

Emereme

Emereme dị ezigbo mkpa n’ agumagu ọdinaala. Ọ bu ihe dị n’agumagu ọdinaala. Ọ bụ site na ya ka e si aghota nka agumagu ọdinaala nke oma. Jacobson (1974) kowara emereme dika uzo ngosiputa nke na-eji asusu na ahu egosiputa ihe mmadu chorọ ikwoaputa. Emereme obula bu mmere onwe, na-ekewaputa ihe a huru na ndu ma norokwu na-atughari uche na ha. N’ otu aka ahụ Bauman (1975) kowara emere dika usoro mgbasa ozi a na-eji onu eme nke na-achọ ka omee gosiputa nka asusu ya n’ihi ndi nkiri ma ọ bụ ngere. Nka asusu metutara ikwu ihe dababara adaba na etu ndi nkiri si ahuta ya.

Finnegan (1977) choputara na uzo a na-esikari emeputa egwu bu site n’ ekwukwuru onu. Uzo ọ ọzọ e si emeputa egwu bu site n’iku, igba na iji ngwa egwu ndi ọzọ aru ọru. Derrida (1978) kwuru na emereme bu mmeghari akparamagwa. Ọ bụ mkpokota otu omee maobu karia n’ ihu ndi nkiri. Dika o si metuta nchocha a, emereme putara ihe otu omee maobu karia meputara n’ ihu ndi nkiri

Tuleghari Agumagu

2.1 Akukoneegwu na nhuru uwa ndi Igbo

Agumagu onu bu uzo odinaala ndi si ebi ndu ha. Ha na-egosi nke a site n’ akuko ha na-ako, udi egwu ha na-agu, udi egwu ha na agba na udi ilu ha na atuu wgd

N’ile gara ndi omee ejije na Naijiria anya, Ogunde n’ime Ogumbiyi (1981) choputara na otutu ndi omee ejije esiteghi n’ uloakwukwo ejije obula. Ọ bu ihe mmadu mebere onwe ya, na gburugburu ọ no. N’otu aka ahụ, oguu akukoneegwu igbo esiteghi n’ uloakwukwo egwu obula, ọ bu ihe onye ji aka ya mebere onwe ya na gburugburu ọ huru onwe. Ya bu site na gburugburu ka oguu akukoneegwu si enweta ihe ndi o ji eti egwu. Ihe ndia gunyere omenaala na nhuru uwa ha. Mmadu nwere ike isi na egwu na ogbugba ya bu omenaala ndi nke ha nwere ike igosi ma checkwaba. Egwu egedege Onuora nke Unubi kwenyere na mkpa omenaala mgbe ọ siri.

Omenaala ndi ga-adikwalu ndi, ka anyi wee di o, na omenana anyi gaadi nuo

N’agwa ndi Igbo, Isichei (1977:24) choputara na ndi Igbo bu ndi nkwysiri ike na Chukwu. Isichei kwutere nke a n’ihi na otutu akukoneegwu ndi Igbo na-egosi nkwunye ndi ahụ. Igbo kwenyere na Chukwu, Chi kachasi Chi niile. Oguu akukoneegwu ifeanyi okafo siri

“Chineke bu okasi akasi”

Hahn- wander (1990:29) siri na Chineke kere mmadu na ihe ndi ọzọ di ndu ma mee onye obula ihe oga abu. Ọ gakwara n’ ihu tinyekwa na

Ife obuna I na- eme n’ uwa, ọ bu Chukwu na- edu gi.

Nke a putara na ihe obula I na- eme n’ uwa, ọ bu Chineke na- edu gi Chineke ghotara uwa karia ihe niile di ndu. Nkwunye a Obiligbo kowara n’ Otu n’ime egwu ya, oge o siri

O nwere onye maala uwa ofuma-o Noo so Chukwu maalia Unu makwaali noo kwanu

Chukwu ka anyi na- agbali odibo

Nke a putara na o nweghi onye ghotachara uwa nke oma. Sooso Chukwu ghotara ya. I ma na anyi bu ndi ozi/odibo Chineke?

Oguu akukoneegwu Ajaezu si na Ubanese nyere onye Nsugbe obula na- enweghi ihe o na-eme ego ka o were choo akara ya. O kowakara na onye chi ya mere eze ga- aburiri eze. Otu odila, n'akuku obula e si e lee anya na Chi, otu ihe doro anya. Ihe ahụ bu na onye obula nwere chi nke ya. O bu chi na na-edu onye o bula n' ihe niile o na-eme. O bu chi a ka Morocco Maduka na-ekwu maka ya na-egwu oge o siri

Ife onye ga- abu ka o ga-abulili mu na chi m yi aga-o
O buzi oke egwu Chukwu nyelu m
E ndi ilo m Jere gwochaa ogwu
Ka fa gbuo Morocco na nkiti ma
Chukwu kelu m juru aju

Ihe Chukwu kwuru na onye ga- abu ka o ga-abu mu na chi so aga. O bu maka nnukwu egwu m Chineke nyere m ka ndi iro m ji gwota ogwu ka ha gbuo Morocca na nkiti mana Chineke m ekweghi.

Ozoemena Nsugbe kwara ariri otu ndi mmadu si emebi omenaala, ka ha we gbanahu iwe Ani, ha gbakpuchaa n' uka ebe ha na ano ekwuputa nj oha. Ozoemena siri, **“Onye mechaa ajo ife o tinye isi n' uka”** Ozoemena kowara na ihe ndi a na- ebuta nsogbu n'obodo. N' o ka mma onye mejoro ibe ya i were oji gawuru onye ahụ sekpuru n'ihu onye ahu rio ya mgbaaghara karia I gakwuputara onye ukochukwu ya n' uloka.

Basden (1982) A'otu aka ahụ choputakwara na ndi Igbo kwenyere siri ike na Chikacha Chi niile mana na-akpachapu anya na ihe ha na-ahughi anya. Nke a mere Ejiolor (1984) jiri kwuo na ndi Igbo na-ahanye onodu obula gbara ha ghari n'aka chineke maobu n' aka nna nna anyi ochie nwuru anwu. Ha na-achuru chi/mmuo ndi aja maka na aja nwere nnukwu oru o na-aru na ndu mmadu na obodo

Ilogu (1985) choputara na ndi Igbo kwenyere n' uwa mmuo (spiritual world) dika nke mere ha na-anabata mmuo (spirit) no ebe di che iche n' uwa

Chineke no ebe o no na- ekwe ka chi ndi obere na mmuo (spirits) a na- agbara mmadu n' ihe obula ha na-eme kwa ubochi site na mmeorita n' uwa mmadu huru Anya na nke chi na mmuo ahughi anya.

Nhuru uwa ndi Igbo a, ka seven-seven (Okonkwo asaanabo) kowara ebe o guru maka Long John na nwoke na-ere anyinya Igwe. Long John ejeghi akwukwo gara zuta anyinya Igwe, ghara inata onye rebere ya resit. Ka o no n'uzo ala be ya, onye rebere ya anyinya igwa jide ya na o zuru ohi anyinya Igwe. Onye uweojii si Long John ka o weputa akwukwo (resit) o ji zuo anyinya iji gosi na o bu nke ya. Ebe o bu na Long John enweghi ike iweputa mmepempe akwukwo o ji zuo Igwe, a si ya duta onye akaebe. Long John:

Okpukporo ana anyi no n' enu ya
gbaa witinesi-o
Raund abaitu anyi na-ene anya,
Biko gbaa witinesi-o
Ukwu mangoro anyi kwu n' ihu ya
Biok gbaa witinesi -o

N'ihia na Long John edutaghi mmadu dika onye akaebe, onye uweojii were igwe nyeghachi onye na-ere ya tuo Long John mkoro. Oge onye na-ere Igwe kpu igwe ya na-alaghachi n'onu chi di iche iche Long John kpokuru gbatara ogu (witinesi) etu long John si rio na mbu. Onye na-ere anyinya Igwe ka ihe mberede okporouzo gburu n'ebe ahu onye uweoji no nyechighaa ya igwe. Mana onweghi ihe mere igwe. Ka onye

uweojii huru ihe merenu, o kpoputara Long John n' ulo mkporo buru igwe ya bunye ya n'ihina ihe niile long John koror ka o gbaara ya akaebe agbago ya. Morocco Maduka n'otu aka ahur koror akuko umunne abur , Ikpeamaonwu na Okechukwu. Nke nwata bu Ikepamaonwu kpatara ego na-enyere nwanne ya nke nnukwu aka ka o nwee ego, mana o maghi na o na-enwere ya anyaukwu maka na o ka ya jide ego. Okechukwu gara na nke dibia gwota ogwu ka o gbuo nwanne ya nke obere kpakporo akunauba ya. Oge o ji gwu na-alata, ugboala o ji ala nwee ihe mberede okporouzo. O buru naani okechukwu nwuru anwu na ya. Ikpeamaonwu nwanne ya na-ebe akwa, na-amaghi na o bu ya ka chi gbaara ogu

Agbataobi

Ndi be anyi na-atu n'ilu
Si na agbataobi onye, ka nwanne bi n'agu
Ya bi na I ga-amalu na agbataobi gi na ya bi n' ulo
Ka nwanne bi n'agu
Gi na agbataobi esekwana okwu
Gi na ya ebina ilo n'obi
O buru na gi na agbataobi segoduokwu
Dozienu ya bu okwu
Makana o nweghi onye mara onye
Ga-enyere ibe ya aka echi

Ndi be anyi na-atu n'ilu
Si na agbatobi onye, bu nwanne ya,
Agbataobi onye ka nwnne bi n'agu
Mamee mamaa mamaa eee mamaa eee
Agbataobi onye bu nwanne ya
Eche nakwa nwanne,
Oburu na nwanne gi
A noro nso kpokuo agbatobi ka o nyere gi aka
O buru na nwanne gi
A noro nso kpokuo agbataobi ka onyere gi aka

O buru na mmili na- agu gi, ma nwanne anoro nso
Jekene be agbataobi, ka ikulu nili wee laa
O buru na- a guu yi, ma nwanne gi ebil nso,
Jekene be agbataobi ka I nalu manu ichaa
O bun anwu na- eke gi
Ma nwanne gi a noro nso
Jekene be agbataobi ka I zelu ndo wee naba
Gi na agbataobi esena okwu, gi na agbataobi ebu n' ilo
Makana agbataobi onye bu nwanne ya-oo
Gi na agbataobi seguokwu,

Gi na agbataobi dozie
Makana agbataobi onye bu nwanne ya-oo
Mamaa eee mama eee mamaa eee
Agbataobi onye bu nwanne ya
Echenakwa nwanne o bu nwanne
Anoro nso, kpokuo agbataobi ka onyela aka

Ọ buru na I choro ipu ilo, o nwegi onye ga- enodolu ya anya,
Ọ bu agbataobi ga- enodolu ya anya.
Ọ bu aru an- anwu gi, ma nwanne anoro nso,
Lota ọ bu agbatobi ga- egotelu ogwu aka I nuọ

Ọ buru na nsogbu adima nwanne a nọrọ nso,
Chetakwa no bu agbatobi ga- achotalu I umunne
Gi na agbatobi ebu na ilo n' obi
Makana agbataobi onye bu nwanne ya
Mamaa eee mamaa eee mamaa eee
Agbataobi onye bu nwanne ya,
Ọ buru na nwanne aro nso, kpokuo agbataobi I ka
Onyere I aha
na agbataobi onye bu nwanne ya

Onye a i na- emegide, i ma na ọ bu ya ga- abo pu gi n' oku echi? Ọ bugodu na ọ burughu ya, I ma na o bu nwanne ya na o. Ọ buru no ọ burugh gi ka onyere aka menyeere, i ma na- oga eme go onye nke gi? Ife okotolo oke a bu n' ofosu nwoke nwa.

Fa weru na fa fulu ya n' anya, wee to gide ya otutu, otuto ntogbu, otuto ntogbu na- egbu nwa nkita ka a na nwatakilia nu iyi nwantakili a na- eto ajo otuto si na fulu ya n' anya

Ikpọ ya agu I kpọ ya dika

Ikpọ ya nke a, kpọ ya nta kpọ ya imo

Na a nukwa na ọ mekata mekata metata

Wee welu ife a wee se onye ochie

Na ọ bula ọ buru onye o sogie n' ilo, o sowe nginwa

Ọ kwa nu ife mere nwantakilia bu omekaagu

Ka anyi na- achọ ikọ akukọ ya kita a

Opi m fughelum omekagu, fughelu omekaagu

Omekaagu li ji mmuọ omekaagu li ede mmuọ

Ọ bu ni fughelum omekagu, fughelum omekagu

Ka m welu ebini guọ yi aka

Ọ buna I fughelum omekaagu fiughelum omekaagu

Ka m welu ebini guọ yi aka

Ọ bu na I fughelum omekaagu

Ka m welu ebini guọ ya aka

Ma na gi jide ogu, jide ofo

Ma na gi jide ogu jide ofo

O bu ni fugelum omekagu

Fugbuelum omekagu

Ka m welu ebini guo yi aka

Nna omekaagu nekatara nekata neketa funa o ya kwewego ukwe ona

Fu na o ya kwewego ukwe ona

O wee kpukuo ndi iche ya so na- achi obodo

Si fa na ya ga- echikwanu ofu nwa ya echichi

Ka o ga- abu ubusi achoro nwoke

Ma afughi obulu ya nochiri anya

Ndi okpo wee juzie ya kedu onye

I na- achu ichi ya bu echichi

Na I nwelu umu aka umu nwoke abuo

Ma na gi jide ogu, jide, ofo ma na gi jide ogu, jidekwa ofo

Ho ho ho ho ho ho ho ho ho

O bu ni fugelum omekagu, fugelum omekagu

Ka m welu ebini guo yi aka ofo bu na I fugelum omekagu fugelum Omekagu ka m welu ebini gwo ya aka ma na gi jide ogu, jide ofo, ma na gi jide ogu, idekwa ofo ho ho ho ho ho ho ho ho ho ho.

Nna Omekaagu nekatara nekata nekata wee hu na ya kwewego ukwe una o wee kpukuo ndi ichie ya na ha so achi obodo si haa na ya ga- echi otu nwa ya echichi ka o ga-abu ubochi achoro nwoke ma ahughi o bulu ya ga nochiri anya ya, ndi o kpokobara wee juzie ya kedu onye i na- achu ichi ya bu echichi? Na i nwelu umuaka umu nwoke abuo o si ha na o bu nwa nke odudu a na- akpo omekaagu ufodu ndi obodo wee iwe, ufodu were iwe laba, o yoro ha, kpochighee ha azu ha nere si na ha ahunuro ebe ji na-esi n' odudu weru epu ome ke o si buru nwatakiri ka a ga- echi echichi? ma nke okenye anodu, nke a ga eme ka ha bido mebe nsi, mebe aru ka o ga-abu ndi umuaka ha ga- amuta n' odunihu, ha wee kpo nna omekaagu wee si ya na ha agaghi an oeme ihe di otu a , wekwuazi iwe si kama o ga- abu na ya machi Omekaagu echichi ihe di abuo , out ga emee, o wee rue na mbosi Eke Nna Omekaagu wee kpoo Omekaagu wee kebe ya eke a na- eke nwa eze wee kechasia ya bu ekike wee duru ya dokwasa n' elu inyinya Gwa onye isi odibo ye si ye kpuru Omekaagu ka ha gbagharia afia be ha ka o buru na ndi obodo amara onye ga- achi ha ma oburu na o di ka o ga- adi ka fa nozi ebe ha na- agbaghari afia Nwanne Omekagu nu wee welu opi yaaaa o wetara n' agu bu opi ike wee fua.

Opi mu fugelum Omekagu; fugelum Omekagu Omekagu li ji Mmuo; Omekagu li ede Mmuo o bu ni fugelum Omekagu fugelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka o bu na I fugelum Omekagu; fugelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka ma na gi jide ogu, jide o ofo; ma na gi jide ogu, jidekwa ofo o bu ni fugelum Omekagu fugelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka obu na I fugelum

Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka ma na gi jide ugu, jide ofo; ma na gi jide ugu, jidekwa ofo ndi be anyi isi na I ga- eme ajo ife, O gini ka o mere gi? Nke a bu ajuju I ga- ajugodu onwe gi tupu I mee mmadu ajo ihe welumwa aja wee meli elu/mee n' elu. I kpote aja nke izizi, I cheelu anyanwu I kpota nke ibua I cheelu anyanwu I kpota nke ito, I cheelu anyanwu ka o welu ya mana iji ofo maka na ide ubosi ututu na- ekwuli na o ofo ka ji awa ala ejule wee wee si na o bu ire oma ka e ji aga n' ogwu gi na onwe gi, I jikwa ugu jide ofo?

Opi mu fighbuelum Omekagu; fighbuelum Omekagu Omekagu li ji Mmuo; Omekagu li ede Mmuo o bu ni fighbuelum Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka obu na I fighbuelum Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka ma na gi jide ugu, jide ofo; ma na gi jide ugu, jidekwa ofo o bu ni fighbuelum Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka o bu na I fighbuelum Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka ma na gi jide ugu, jide o ofo ; ma na gi jide ugu, jidekwa ofo.

Verse 3 of Omekagu

Omekaagu afuzie, arigozie elu inyinya na- agbago zi afia Nwanne ya wee bilu opi a donye n' onu o gbuzie opi nu gbuo ya gbuo ya gbuo ya bu opi Omekagu wee si n' elu inyinya katakpii n' ani. O bulukwana onwu hei! Obodo wee delu, ufodu na oso ufodu n on' obodo nu ife merenu, fa e were oso na-agbata n' afia Eke ka a malu ife mere chi ji wee jie n'effie Nna Omekagu anuzie ya bu ihe ka o no n' ulo wee chotakwu ndi e nu bu ndi gwara ye ubochi ututu na ji anaghi esi n' odudu epu wee kpo ha si ha lekwanu ihe na- emenu ,ha niile wee zue si ya obulu na o mero, i ma na ihe merenu bu na a ga- achowa ani ife kpatara nwa gi ji si n' elu inyinya wee daa wee nwuru ya bu ihugo hee a na- atu n' ilu Ebe isi na i gaghi chi nwa gi bu diokpara eze i jee ichi nke odudu ihu na ehi na- enweghi odudu chi ya n'achuwapuru ya ijiji Nna Omekaagu wee kpolu mmadu, mmadu ole ma ole wee jeme n'afa, eluzie n' afa, efie na hu onye na ahuru ya ofu wee welu okpukpa wuraa n' ani wuraa n' ani wuraa n' ani wee si ya ka o jee riowa nwa ya diopara na o bu ya bu ihe merenu na o buru na o yota ya, omekagu ga- esi n' ebe o dina kulie o wee bulu ya bu na nna Omekagu aloa wee yoba diokpara si ya biko bido taata na ngwulu ya niile di ya n' aka na o bu na o jisi ike mee ka nwa ya Omekaagu kulie ya welu ihe niile ya bu ihe ya onwere, Omekaagu nwa ya togbokwanu n' ozu o mazi ihe na emeun? otuto ntogbu na- egbu nwa nkita o kuniazi gakwulu Omekaagu Nna ya na anya mmiri Nne ya na anya mmiri ha ayokatazie nke diokpara ,ndi be anyi, o buru na i nuro ayiyo mmadu ibe gi rioro gi o bu nke mmuo ka i ga- anu Eee! Mmadu ibe gi yoo gi ihe. i nuru o bu ni fighbuelum Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka, obu na I fighbuelum Omekagu, fighbuelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka ma na gi jide ugu, jide ofo; ma na ig jide ugu, jidekwa ofo unu anugo mgbe akpiri na- ebe akwa o , o kwanu akwa ariri Egwu onye agbaghi n'okpa, o kwee n' isi etu aka e mekazialu o wee buru na nwanne Omekaagu wee welukwa opi ya nu opi ike wee tinye n' onu Nne na nna ya wee fuchasia anya mmiri Anuri wee ju ha obi bu ndi niile no ebe ahụ wee soro ha na- anuri maka na o gbara ha gharii, ya bu umunne m na umunna m, o dighi mma i were ihe lulu onye ozo wee jee nye onye ozo, ya bu onye o bu la mebe ezigbo ife.

Opi m futeelum Omekagu; futelu m Omekagu omekagu li ji Mmuo; Omekagu li ede Mmuo obu ni i futelum Omekagu, futelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka Obu na I futeelum Omekagu; futelu m omekagu ka ma welu ebini guo yi aka ma gi jide ugu, jide ofo; ma ji jide ugu, jidekwa ofo obu ni futelum Omekagu, futelum Omekagu ka m welu ebini guo yi aka obu na I futeelum omekagu futelu m Omekagu ka m welu ebini guo yi aka ma gi jide ugu, jide ofo; ma gi jide ugu, jidekwa ofo.

Obianuju eeh- ehee! Obianuju eeh!!

Talu nnukwu afufu na be diya maka ifi nwa.

Mana o mesili n'uba di ozo, wee muta umu isaa ifele bu nke onye? Ifele bu nke di mbu biko achukwana nwunye gi na nwa bu onyinye Chukwu.

Nhuru Uwa Ndi Igbo N' Akukoneegwu Mike Ejeagha

Ndi akukoneegwu odinaala bu ndi nchekwa nhuru uwa ndi Igbo. Okwu a dabara na Mbanugo (2002) ebe o kwuru na egwu ndi mmadu na- egosi ihe obodo ha nahatara na nke ha anabataghi. N' ebe a, atulere akukoneegwu mike Ejeagha iji gosi na akukoneegwu bu enye ndi Igbo ji ele onwe ha.

Isichei (1977) choputara nan di kwenyesiri oke n' ekpemekpa, ndi ha ubochi na- agba akaebe nke a Isiche n' ebe a, na- akowa na ndi Igbo kwenyere na mmuo. Okwu ndi dabara n' ihi doro anya nke oma akukoneegwu Mike Ejeagha o' kporo omekagu imaatu ya di na Apendiks I ebe o siri

Opi m fughuelum Omekagu-o fughuelum
Omekagu-o Omekagu lili ji mmuo
Omekagu lili ede mmuo

N' ebe a, ndi Igbo kwenyesiri ike na umuchi a na- ahu anya na nke anagbu ahụ anya dika ala, osisi wdg Igbara ha ogu n' onodu di anaa okachasi mgbe a na- emegide onye aka ya di ocha o bu nke a nyere nwanne Omekagu nnukwu agbamume/ nkwenye ikpoku chi ndia a, ka ha gbara ya ogu, mgbe o gbajuru doro ya. Ibealoke Chukwukaoziri maara dika seven- seven, kporo udi nkwenye a nke oma n' egwu ya o kporo **Long John**. Ebe John zutara Igwe, emesi onye rebere ya Igwe gbakwute John, boy a ebubo na o zuru Igwe ya. John nihi ejeghi akwukwo amaghi na a na- enye resit gosiri na a zuru ihe azu. Onye uweojii siri John weta resit, John ejighi resit, onye uweojii siri ya ikedu onye akache ya' Long John si

Okpukpo sana anyi no n' enu ya gbaa witines -o
Roans aboutu anyi na- eme anya Biko gbaa witinesi-o ukwu magoro anyi kwu n' ihu ya
Biok gbaa witines-o

Nkwa Long John

N' ebe a, onwu onye na- ere igwe n' ala ebe Long John siri ya gbaara **Witinesi** na onwu omekagu Mgbe osi n' elu inyinya daa gosiri kpomkwem na ndi Igbo knyesiri ike n' umu chi ndi n' huru uwa ozo gbakwara elu ebe ahụ bu mmejo na mgbaghara. Ka nna na nne omekagu choputara nzolie okpa ya, rio diokpara, diokpara ya a nabatara ya. Mike Ejeagha si Otu gosi ya. Opim futelum Omekagu.

N' ebe a, Mike na- egosi ndi Igbo dika ndi anaghi egbu oge mgbaaghara ma o buru na onye mejoro gosi na- ezie na o mejoro. Onye Igbo obula bu nwanne ibe ya ogbalu (Nd 8) choputara na onye Igbo obula bu onye nche ibe ya. Nke dabara nke oma Apendiks II gosiri nke a n' egwu Mike Ejeagha kporo agbataobi" lee

Ndi be anyi na- atu ilu si agbataobi onye, ka nwanne bi n' agu ya bu na i ga- amalụ na Agbataobi gi na ya bi n' ulo, ka nwanne bi n' agu
Agbataobi onye bu nwanne ya echenakwa nwanne oburu na nwanne gi a noro nso
kpokuo Agbataobi ka o nyere gi aka o buru na mmili na- agu gi ma nwanne gi a
jekene be agbataobi noro nso, ka ikulu mmili wee nuo

N' ala Igbo, o gaghi abu egbeokwu, ma asi na ndi Igbo bu agburu kache eme nwanne. Abia n' ime onodu a, ufodu aghotachabej na agbataobi onye bu nwanne ya. Agbataobi gi na ya na- aha kwaubochi ka nwanne anoghi nso. Ajuru nwere ike iju kedu ka nke a si buru eziokwu. Mana o bu ihe ghereoghe n' anya mmadu, na enwee ihe ndaputa achọ onye kacha noro nso. Mike Ejeagha n' ebe a, na- aruaka mkpa o di mmadu iji onye ya na ya bi kporo ihe. Iwe onye obula gi na ya bi debe ka nwanne gi nke abuo. N' ihi nke a, o kwesiri ka mmadu na- eme ihe obula o nwere ike ime ihu na ya na agbataobi ya bi n' udo. O burukwa na esemokwu daputa, a gbaa mbo kpezie ya. nkebita a, di n' okpuru bu ihe Mike Ejeagha kwuru gbasara agbataobi ya ibi n' udo.

Gi na agbataobi esekwana okwu gi na ya ebina n' ilo o buruna gi na agbataobi segodu okwu dozienu okwu ahụ makana o nweghi onye maara onye Ga-enyere ibe ya aka echi agbataobi ka nwanne bi n' agu.

Ndidi di Mkpa n' ihe obula mmadu na- eme. A bia n' ala Igbo Eaa, o bu ihe doro anya na ihe a na- aluru nwaanyi bu ka amuta nwa. Mana usoro ocha gbute ochaghi gbute ndi mmadu ji eso ya, ka Mike Ejeagha na- akowa na o dabaghi, lee ihe o kwuru n' egwu ya o kporo "onye Ndidi"

Obianuju eeh- ehee! Obianuju eeh!! Talu nnukwu afufu na be di ya maka ifi nwa mana o mesiri nuba di ozo, wee muta umu asaa ifele bu nke onye? Ifele bu nke di nke mbu. Biko gwa Chukwu nye gi na nwa bu onyine Chukwu Biko achupukwana nwaanyi gi maka nwa ihe kacha mkpa bu ifunanya.

Ndi Igbo turu ilu si na "onye ndidi na- eri azu ukpo." N' otu aka ahukwa na "nwaayo bu ije" o ji nwaayo eje anaghi emeru ahu" Mike Ejeagha na- arutuaka na o kwesighi nwoke itinye nwunye ya n' ihe mgbu maka na nwa abiaghi. Nwa bu ihe di na nwunye ga- eji ifunanya na ndidi were na -ele anya ya. ufodu oge, nwoke na- elekaru nwaanyi anya dika ebe amutaghi nwa si, ma amaghi na o bu ihe nwere ike si onye obula n' aka, onye obula dika o di na nkebita egwu a di n' elu. Nwoke na- emegide nwunye ya makana o mutaghi ya nwa, nwaani takata ahuhu ghara ya ga- luo di ozo, ebe o muru umu asaa, I here ju di ya nke mbu anya. Nke a bu iji gosi na ije di na omumu bu ihe di n' aka Chineke, nke a na- ekwesighi iji nghota nke mmadu were na- eso.

Mike Ejeagha dika onye Igbo, mara ndu ndi Igbo, na- aru aka n' ihe ufodu ekwesighi ekwesi na nhuru ndi Igbo, maka na oru ndi na- eti egwu bu igosi ka ihe si gbata kwuru n' obodo oge obula, o buru nke di mma ha, etoo ya, o buru kwanu nke na- adabaghi ha si na o dabaghi dika Mike si kowaputa n' abu a, o kporo "onye ndidi".

Nchikota, Nchoputa Na Alo

5.1 Nchikota

N' ime nchocha a, a tulere nhuru uwa ndi Igbo di n' ime mee nchocha. A tulekwara agumagu ndi ozo di iche iche metutara isiokwu. Ozo lebakwa anya n' oru ndi ozo yitere nke a. nke a, ruru oru dika ebe nlere anya.

Nwanchocha, ga kwara ebe di ichiche wekota ihe ndi n' egwu e jiri mee nchocha, n' uzo di otu a, kwenyesiri ike mmuo ahuru anya na nke ahughi anya, mmejo na mgbaghara, onye Igbo obula bu nwanne ibe ya. Mkpa odi inwe ndidi n' ihe obula mmadu na- eme n' elu uwa a. N' igakwa n' ihu, Nchocha kowara ntala nchocha, nsogbu nchocha. N' otu aka ahu nwanchocha bakwara uru na ndu onye a tulere. N' ikpezazu, nwanchocha gosikwara nchoputa ya ma tukwaa ma tuputakwa aro ya gbasara nchocha a.

5.2 Nchoputa

Nchoputa nchocha kwadoro ihe Ejiofor (1984) na umahi (2022), kwuru na mmadu na omenaala bu otu, nke agaghi ekewanwu abuo n' obodo. Akuko neegwu na- aru nnukwu oru n' obodo dika o siri metuta ezindu, ochichi obodo na oru aka. A choputara na ndi na- eti egwu bi n' obodo ebe ha si ahu mana a chikota ihe ndi ha ji agu egwu na- egosi omenaala obodo ahu. Ilogu (1985) choputara na ndi Igbo bu ndi kwenyesiri ike n' ekpemekpe. Ha kwenyere na chukwu, na obere chi ndi ozo dika osiri, ala, anumanu na- aluru ha ugu. A choputakwara na agbataobi onye ka nwanne bi n' agu. A otu aka ahu na bu ezi ihe inabata mgbaghara ma mmadu me joo gi ma rio mgbaghara. Nwanchocha choputara na ndi oti akukoneegwu bu enyo eji amata ihe na- eme n' obodo oge obula. Site n' akuko Mike Ejeagha. A choputakwara na o bughu ihe ziri ezi di na nwunye ile ibe ya ajo anya n' ihi amutaghi nwa, kama ka ha were ndidi na ihunanya na- eso ya mata na nwa bu onyine si n' aka chukwu abia

5.3 Alo Nchocha

Site n' ederere nchocha a, nwanchocha turu aro ndia,

1. Ka goomenti mee ka o buru iwu n'aga na- akuzi asusu Igbo nke akukoneegwu so n' ime ya n' ulokwukwo niile di n' ala Igbo
2. Otutu mmadu echefuola omenaala, nkwenye na obibi ndu ndi Igbo di iche iche, n' ihi ya akukoneegwu di oke mkpa idi na- enwe ogbako ndi akukoneegwu n' otu ugboro n' afo iji chekwara ndi Igbo Omenaala ha.

3. Ndi okammuta n' asusu Igbo, kwesirichikota ma chetakwaa egwu ndi a, mee ka odi n' oba akwukwo maka ndi nwere mmasi na ya.
4. Goomenti kwesiri ikwado ndi akukoneegwu site n' inye ha ego ga- enyere ha aka mee nchocha nke oma si etu kwaitekwu aka oru ha
5. O bu ka mgbe obibia ndiocha, ka otutu akukonegwu ndi jizi anwunyuru anya, ebe anyi matara na akukonegwu bara nnukwu uru, obukwa anyi bu ndi Igbo ka o diri ikwalite ya, n' ihi na okuko hapu kwom kwom, o ga eji gini zuu umu ya, o buru na anyi hapa akukonegwu ka onwunyuru anya, olee ka anyi ga- esi na- akwalite omenaala Igbo.

Nrumaka

Azuonye, C. (1979). The narrative war songs of the ohafia: A critical analysis of their characteristic features in relation to their social function. Nchocha Ph.D, University of London

Amadi, AA (1974). Traditional burial rites in Aku Community Okike 1 (1), 83

Anyanwu, C.N (1989). "Ofọ na ugu the culture of the Igbo in uwa Ndi Igbo. Journal of Igbo life and culture. Vol-2 pp. 104-112

Basden, G.T (1982) Among the Ibos of Nigeria, Onitsha: Univesity publishing company.

Egudu, R & Nwoga, D.I (1971) Potetci Heritage Enugu: Nwankwo- Ifejika press

Anene, R .C (2005). Oja dufuo dike. Onitsha: Elites

Finnegan, R. (1970) Oral literature in African. Narobi Clarendon press

Finnegan, R. (1977) Oral poetry in its nature, significance and social context Londo Cambridge University press

Nwadike I.U (1992) Ntoala agumagu Nigeria: Ifunany publishers

Nwalike, I.U (2006). Akonuche. Obosi pacific

Ogbalu F. C (1981). Ndu ndi Igbo. Onitsha: University publishing company

Oduke, Artistis, (1977) Ojaddili. Ibandan: Univesity press

Igwe, L.O (1989). Mkpanaka. Onitsha: University publishing company

Isicha, E (1973). The Igbo people and the Europeans London faber and faber

Ilogu, E (1974) Christianity Igbo Culture. Enugu: Noke publishers

Hahn- wander, S. (1990). Eze institution in Igbo land. London: University

Okpeho, I (1990) Oral performance in African. Ibandan: spectrum Book

Okebalama, C.N (2003). Mkpelite agumagu onu. Enugu: Snaap

Ugonna N. (2001) Abu na egwuegwu dinaala Igbo. Ikeja Longman

Ogumbiyi, U. (1981). Drama & Theatre in Nigeria: A critical source Book: pitaman press

Uzochukwu, (1992) Abu akwamozu. Obosi: pacific pub.